

УДК 336.76

В.С. Чубань, асп.

Черкаський державний технологічний університет

Розвиток біржового товарного ринку сільськогосподарської продукції в умовах світової фінансово-економічної кризи

Глобальна фінансова криза проявляється в зростанні цін на нерухомість і продовольство, в скороченні робочих місць як в комерційних, так і в державних організаціях, у відсутності стабільності і втраті віри в майбутнє. Причини змін, що відбуваються, різні в кожній з країн світу. У статті розглянутий сучасний стан і тенденції розвитку біржового ринку і впливу на нього світової фінансово-економічної кризи. Розроблені рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування товарних бірж в умовах світової фінансово-економічної кризи.

біржа, біржова торгівля, біржовий ринок, товарний ринок, фінансово-економічна криза, антикризова стратегія, ринок сільськогосподарської продукції

Вступ. Короткий аналіз історії розвитку світового фінансового ринку дозволяє припустити, що в періоди стабільного розвитку переважає ліберальний підхід до організації механізмів функціонування економіки і фінансів, а в періоди криз і рецесій віддається перевага методам державного регулювання, зокрема, на основі теорій Дж. Мілля (19 ст.) і Дж. Кейнса (1930-40-і рр.), а також їх послідовників – неокласиків і неокейнсіанців. Цей досвід підтверджує сучасна історія.

Таким чином, при аналізі сучасної глобальної фінансової кризи і розробці рекомендацій по антикризових програмах необхідно брати до уваги, що в історичній еволюції світового фінансового ринку завжди чергувалися концепції повного саморегулювання ринку (ліберальні і монетарські ідеї), його жорсткого державного і наднаціонального регулювання (кейнсіанські і неокейнсіанські теорії), а також теорії про поєднання самоналагоджувальних і регульованих ринків, зокрема теорію ринків з асиметричною інформацією (теорія, створена лауреатами Нобелівської премії по економіці 2001 р. Дж. Стігліцем, Дж. Акерлофом и М. Спенсом).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення причин фінансових криз на світовому рівні, аналіз впливу і можливі наслідки світової фінансової кризи на діяльність міжнародних та вітчизняних товарних бірж. Завданнями статті є: систематизація досліджень щодо чинників фінансових криз на світовому рівні; характеристика особливостей розвитку криз та аналіз і оцінка проявів таких криз на біржову діяльність.

Аналіз досліджень та публікацій. Значний внесок у вирішення завдань організаційно-економічного розвитку аграрного та біржового сектора в умовах кризових явищ в різні періоди зробили Ф. Кене, К. Маркс, М. Туган-Барановський, М. Кондратьєв, Є. Слуцький, Дж. Хікс, Дж. Кітчін, Дж. Кейнс, Д.Періколі, Д.Сорос, М. Барклі. На жаль, роботи зазначених авторів в більшості своїй присвячені вивченню криз лише як окремих складових міжнародних економічних відносин зокрема, міжнародна торгівля, міжнародні валютні відносини, міжнародна міграція робочої сили, а також світові геополітичні процеси. Аналізом сучасних глобальних економічних та геополітичних процесів в світі займаються ряд науковців України та інших країн СНД. Серед них необхідно виділити: В.Іноземцев, М.Делягін, А. Некіпєлов, Л. Кондрашова, І. Шереметьєв, А. Лавут, В. Теперман, Л. Новоселова, О. Борох, П. Кулігін, Б. Хейфец.

Виклад основного матеріалу. Стосовно глобальної фінансової кризи 2008-2009 рр. повинна враховуватися не тільки специфіка сучасного етапу глобалізації світового фінансового ринку, але також і те, що в своїй еволюції міжнародний фінансовий ринок вже кілька разів проходив всі етапи циклічного розвитку: падіння (рецесія, спад), депресія, пожвавлення (розширення) і піднесення (пік, бум). У ХХ столітті можна виділити наступні світові фінансові кризи, які перепліталися зі світовими економічними кризами і були частиною економічного циклу: 1929-33 рр. (т.з. Велика депресія), 1971-76 рр. (валютно-фінансова криза співпала зі світовою енергетичною кризою), 1986-89 рр. Сучасна глобальна фінансова криза почалася ще восени 2005 рр., але швидко набирає обертів з вересня 2008 р. по теперішній час. У тому, що вона відбулася, немає нічого дивовижного: як відомо, світові економічні циклічні кризи відбувалися в світовій і валютно-фінансовій системі тричі за ХХ століття, а як явище, перша криза ринкового перевиробництва відбулася в 1825 р. Але події кризи 2008-2009 рр. якісно відрізняються. Тепер ми вперше стикаємося з такою світовою фінансовою і економічною кризою, яка торкнулася України, що стала частиною світової економіки і світового фінансового ринку.

Про причини економічних криз вчені різних періодів висловлювалися і висловлюються кожен зі своєю думкою [3;8]. Приклади деяких з них представлено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Основні причини економічних криз. Дослідження вчених різних періодів

Автори	Причини економічних криз
К. Маркс	Циклічність капіталістичного відтворювання як породження основної суперечності капіталістичного способу виробництва, що полягає в суспільному характері виробництва і приватновласницькому характері присвоєння його результатів. Накопичення такої суперечності приводить до гострих диспропорцій в капіталістичному відтворюванні, поляризації доходів, безробіття, зниження купівельної спроможності, скорочення попиту.
Ф.А. Хайек	Надмірне інвестування, надмірне фінансування з боку держави (пільгові кредити, дуже вигідні держзамовлення, податкові послаблення) корпораціям. Це приводить до надмірно високої прибутковості і незбалансованого розширення виробництва, попит на продукцію якого в перспективі різко падає.
Й. Шумпетер	Для кожної фази відтворювального циклу характерна своя психологічна картина, яка формує відповідне відношення до інвестицій. Породжена кризою паніка звужує інвестиційну активність і навпаки — підйом стимулює лихоманку в інвестиціях, що в подальшому приводить до їх надлишку і різкого скорочення попиту.
Дж.М. Кейнс	Найтипівіша причина кризи — не в зростанні відсотка, а у викликаному кризою падінні граничної ефективності капіталу.
К.Маккон-нелл, С.Брю	Несприятлива ситуація стагнації економіки виникає у тому випадку, коли валові інвестиції стають менше величини амортизації.
Дж. Сорос	Ринкова система по своїй суті недосконала. Фінансові ринки по своїй суті нестабільні. Відтік капіталів з периферії в центр приводить до їх надлишку і порушення інвестиційного процесу.

До того, як до нашого вжитку упевнено увійшов вираз економічна криза, світу була вже знайома нова продовольча криза, що з'явилася в ХХІ столітті. Мова йде про

рекордне зміцнення цін на продукти харчування в 2007-2008 рр. унаслідок збігу ряду фундаментальних чинників - від погоди до інтенсивного розвитку галузі біопалива. Варто відзначити, що "слабкий" американський долар і високі ціни на нафту в цей період сприяли додатковому "підігріву" цін на сільгосппродукцію.

Саме у цей період сформувався новий термін - агфляція (agricultural inflation), яким експерти нарекли галопуюче зростання світових цін на продовольчі товари, і саме цей новий термін привернув в сферу агропродукції безліч інвесторів. Агфляція (від аграрна інфляція) процес випереджуючого збільшення ціни продовольства і технічних культур сільськогосподарського походження в порівнянні із загальним зростанням цін або із зростанням цін в несільськогосподарській сфері [5].

На практиці це виражається в швидкому збільшенні цін на продовольство на тлі скорочення його запасів і при відносно низькому загальному рівні інфляції і незначному зростанні заробітної плати. В результаті цього на однакову суму коштів можна купити істотно менше продуктів харчування, погіршується якість життя населення. Особливо важко це виявляється в країнах і в групах населення з низьким загальним рівнем доходу, більша частина якого йде саме на покупку продовольства. При подальшому погіршенні положення можлива продовольча криза і голод малозабезпечених верств населення.

Так, в 2007-2008 рр. світові ціни на пшеницю досягли небачених показників - пшеничний ф'ючерс на центральному торговому майданчику світу, Чикаго СВОТ, досяг \$11,5 за бушель проти попереднього рекорду в \$5 за бушель, що наголошувався в 2003 році. Ціни на пшеницю на наявних ринках досягали \$500 за тонну, що в 2 рази перевищувало рівні цін минулого сезону[7].

Причому саме в 2007/08 р.р. коливання біржових котирувань сільгосппродукції були найбільшими в історії. Експерти зв'язували нестабільність котирувань і частково зростання цін, що посилювалася в даному сегменті не тільки з активністю інвесторів (фондів), але і із зростанням електронної торгівлі, об'єми якої в той період в світі значного перевищили масштаби реальної торгівлі.

При цьому посилилася кореляція між ринком продуктів АПК і іншими ринками: для того, щоб успішно працювати на аграрному ринку, вже мало було бути фахівцем в агросфері - потрібні знання валютних ринків, ринків енергоресурсів, металів.

Завдяки активності біржових спекулянтів, об'єм контрактів на товарній біржі Чикаго в 2007 році склав 2,4 млн., а в 2008-му переступив рубіж в 2,5 млн. контрактів (соє, пшениця, кукурудза). Тоді як до 2006 року він ніколи не перевищував рубіж в 1 млн. контрактів. Саме на початку 2008 року багато великих міжнародних хедж-фондів як рятівну соломинку використовували інструмент торгівлі ф'ючерсами на товарних біржах [7].

Недивно, що фінансова криза, яка викликала паніку у інвесторів, привела до різкого обвалу біржових цін на сільгосппродукцію восени 2008 року.

Кінець 2008 року для світового аграрного ринку, зокрема і вітчизняного, характеризується важким положенням. А саме, як ми зазначали, рекордні урожаї в різних регіонах світу співпали за часом з нестабільністю на фінансових ринках, які в подальшому перейшли в стадію всесвітньої економічної кризи. Це призвело до того, що у всьому світі на біржах, особливо ф'ючерсних, відбувся обвал біржових індексів. Одночасно відбулися падіння курсів на нафтовому ринку, що, у свою чергу, через ціни на біодизель і етанол вплинуло на коливання цін сільськогосподарської продукції, а особливо на насіння олійних і кукурудзи.

Крім того, через фінансову кризу доступ до ринку капіталу для міжнародного аграрного сектора дуже ускладнився. [12]

Значна світова пропозиція аграрної продукції разом з впливом фінансової кризи за невеликий проміжок часу призвела до зниження цін зернових та рапсу майже в два рази.

Останнім часом на зерновому ринку активно обговорюється інтервенційна ціна. Це означає, що в багатьох країнах інтервенції знов мають велике значення. До цих пір інтервенції на зерновому ринку Європейського Союзу використовувались в незначній мірі.

Охарактеризуємо поведінку споживачів на даному етапі фінансової кризи на ринку сільськогосподарської продукції. Твердження «їсти хочеться завжди» приводить до висновку, що попит на дану продукцію буде завжди, але ми вважаємо, що даний вислів стосується лише для основних продуктів харчування. Попит на такі продукти харчування як м'ясо, молоко та рослинні жири, залежить від зміни ціни.

Світова фінансова криза 2008 року внесла свої корективи до світової біржової торгівлі. Декілька головних учасників світового біржового ринку, включаючи ряд найбільших гравців, пішли з бірж. Посилились коливання біржових ринків, знизилася ліквідність, особливо після того, як компанія Lehman Brothers оголосила про банкрутство у вересні 2008 року. Не дивлячись на всі зміни, збереглася позитивна тенденція зростання біржового обороту на світовому ринку, що не скажеш про вітчизняний ринок. За період 2004—2008 рр. загальна кількість ф'ючерсів і опціонів, якими торгують 69 бірж світу, збільшилася більш ніж в 2 рази і склало 17,6 млрд. контрактів [10] (табл.2).

Таблиця 2 – Об'єм торгівлі ф'ючерсами і опціонами на 69 світових біржах в 2004—2008 рр. (млн.)

Контракти/рік	2004	2005	2006	2007	2008
Ф'ючерси	3487	4034	5279	7218	8291
Опціони	5378	5939	6579	8308	9361
Всього	8137	9973	11859	15526	17652

Джерело: Складено за даними <http://www.futuresindustry.org/>

Така ситуація обумовлена тим, що під час кризи роль товарних ринків зростає. З його допомогою виробники можуть застрахувати свої ризики, біржові гравці – диверсифікувати портфелі, а споживачі – отримати прозорий і зрозумілий механізм ціноутворення. Проте з іншого боку, в умовах кризи відбувається зниження виходу нових гравців на біржу, зважаючи на дефіцит вільних грошових коштів, тому темпи зростання біржової торгівлі сповільнилися на світовому ринку, склавши в 2008 році 13,7% проти 30,9% в 2007 році [4].

Друга половина 2007 року на світовому фінансовому ринку пройшла під знаком кризи іпотечного ринку в США, яка продовжилася в 2008 році; регіональна криза в США у зв'язку з високим ступенем глобалізації національних економік переросла в міжнародну фінансову кризу, наслідки якої виразилися в падінні світового виробництва, зайнятості і рівня цін. Починаючи з серпня 2008 року, більшість компаній різко понизили об'єми залучення капіталу через розміщення боргових інструментів на публічному ринку. Всі ці події негативним чином відбилися на функціонуванні товарних бірж. За прогнозом експертів в 2010 році ці тенденції продовжаться.

В умовах світової фінансової кризи, що почалася, загострюється конкурентна боротьба і разом з тим активізується впровадження нових товарів і методів торгівлі на міжнародних біржах[4].

Аналізуючи динаміку розвитку цін на сільгосппродукцію, можна упевнено говорити про те, що цей ринок істотно відрізняється від інших ринків. Зокрема, викликані світовою економічною кризою проблеми в світовій банківській сфері, істотне скорочення доходів населення і інші наслідки призвели до різкого скорочення попиту і, як наслідок, до падіння цін на метали, нафту і інші ресурси.

При цьому загальноекономічний спад торкнувся ринків АПК побічно, "по дотичній". Причин цього декілька:

- перш за все, низька еластичність попиту: люди можуть лише скоротити витрати на харчування, але не відмовитися повністю від їжі. Крім того, населення планети продовжує збільшуватися, відповідно буде рости попит і на основні зернові і олійні культури;

- висока інерційність бізнесу: фермери (на відміну від промислових підприємств, в період кризи цін, що скорочують об'єми випуску своєї продукції або продають підприємства) свої поля просто так не кинуть. Як показує історія, навіть в найскладніші періоди фермери знаходили ресурси для проведення польових робіт.

З іншого боку, все більше експертів схильні вважати, що криза в будівництві і металургії приверне на ринок АПК більше приватних, не галузевих інвесторів. Це пояснюється тим, що при покупці підприємств в період кризи інвестор перш за все звертатиме увагу на перспективи галузі, яку представляє даний об'єкт, а потім вже на інші показники - частка підприємства на ринку, вартість його активів, майбутні cash-flows (потоки гоівки) і ін. Аналіз динаміки цін на різні види сировини свідчить, що сільгосппродукція поки знаходиться у вигідному становищі в порівнянні з іншими галузями, навіть не дивлячись на свої численні ризики (від погоди до одвічного людського чинника).

Проте не можна не відзначити декілька негативних для АПК чинників, викликаних проблемами світової економіки, на які очевидно звертатимуть увагу і потенційні інвестори:

Зростання цін на добрива в поточному сезоні у всьому світі стало проблемою номер один для фермерів в розвинених країнах (таких як США і ЄС) і справжнім лихом для господарств в менш платоспроможних країнах (Аргентина, Бразилія і ін.). Наслідки економії на добривах, на яку вимушені були піти південноамериканські фермери, вже дає свої плоди - виробництво зернових і маслянистих нового урожаю в країнах регіону скоротилося більш, ніж на 25% в порівнянні з минулим сезоном.

Аналогічна ситуація і із забезпеченням засобами захисту рослин і посівним матеріалом. При цьому в СНД постачальники матеріально-технічних ресурсів вже в даний час мають величезні дебіторські заборгованості - фермери не можуть розрахуватися за раніше отримані ресурси. Очевидно, що з наближенням нової посівної кампанії ця проблема тільки посилюватиметься.

Сільгосптехніка через відсутність доступу до кредитів або подорожчання поточних кредитних ставок також додасть витрат сільгоспвиробникам.

Варто відзначити, що криза банківської сфери вже принесла очевидний негатив і в сільське господарство. Хвиля страйків фермерів, що прокотилася в останні місяці по всьому світу (починаючи від Аргентини, і закінчуючи Грецією і Болгарією), наочно ілюструє панічні настрої сільгоспвиробників, які не можуть нормально здійснювати свою діяльність без позикових засобів.

За даними регулярного опиту фермерів, більше 40% українських сільгоспвиробників назвали своє фінансове становище в грудні-січні несприятливим і дуже несприятливим. У Росії цей показник нижчий, оскільки фермери мають більше можливостей для отримання кредитних коштів, що виділяються державою через уповноважені банківські установи [4].

Ми вважаємо, що компанії, які були опитані і охарактеризували свій фінансовий стан як "дуже несприятливий" також найближчими місяцями вимушені будуть закрити свою діяльність. Можливі різні сценарії виходу з ринку, проте очевидно, що крупні і успішні агропідприємства зможуть поглинути своїх дрібніших і менш стійкіших сусідів. Таким чином по різних оцінках, вже до наступного літа число господарюючих суб'єктів в АПК країн СНД може знизитися на 5-10%, а по даних інших наукових розрахунках до 15-17% [9].

При цьому відсутність доступу до фінансових ресурсів навряд чи змусить фермерів більш-менш стійких господарств відмовитися від посіву, але, швидше за все, приведе до скорочення витрат на матеріально-технічні ресурси, що може призвести до

скорочення виробництва і "відходу" від сучасних технологій агровиробництва до яких фермери країн, що розвиваються, наблизилися тільки в останні декілька років.

Мабуть, єдиною галуззю світового АПК, яка може на собі відчувати вплив фінансової кризи, що посилюється, стане галузь виробництва біодизелю. Нагадаємо, біологічні види палива, будучи субститутами нафті, отримують додатковий поштовх для свого розвитку в ті періоди, коли світові ціни на нафту зміцнюються (що ми могли спостерігати в 2007/08 р.р.).

Проте різке зниження світових цін на нафту при значному скороченні держпрограм підтримки галузі біопалива (теж через нестачу засобів) може привести до різкого скорочення об'ємів виробництва і споживання біодизеля і біоетанолу. Так, вже в кінці 2008 року про банкрутство оголосили декілька американських гігантів-виробників біоетанолу (VeraSun, BioEnergy, ADM Energy).

При цьому в останнє півріччя у всьому світі попит на біопаливо продовжує скорочуватися, а державні програми - закриваються. Для країн СНД як постачальників сировини для виробництва біодизелю (рапсу) ця тенденція також може мати негативний ефект і змусити змінити структуру агровиробництва з переключенням на культури, які мають більший попит.

При цьому всі перераховані наслідки кризи вплинуть на реальний сектор АПК, а це означає, що вже осінню 2009 р., по оцінках експертів, можна чекати зниження на 3-10% світового виробництва сільгосппродукції. Отже, настає новий етап зростання цін (як на біржових, так і на реальних ринках), що поза сумнівом обрадує інвесторів і поверне в сегмент АПК гравців фінансового ринку, які вижили [12].

Якщо говорити про світові тенденції, то за останніх півроку інвестиційна привабливість агропромислового сектора знизилася, проте не так істотно, як інших галузей економіки. При цьому поки інвестори займають очікувальні позиції, не спостерігається масового виведення засобів з АПК. Але і нових крупних вкладень, так само як і очікуваних на світових агроринках, теж поки немає.

Проте при різкому зростанні цін на аграрному ринку, якого, по оцінках експертів, на яке варто очікувати восени 2009 року, поведінка фондів може дуже змінитися. При цьому услід за дорожчанням продукції виросте знову і вартість землі. Отже, питання мінімізації витрат агровиробництва стане головною проблемою 2010 року для сільгоспвиробників у всіх країнах світу.

Що стосується країн СНД, подальша увага інвесторів безпосередньо залежатиме від позиції державних регулюючих органів, а також загальної економічної і соціальної ситуації в регіоні. Сумний досвід Болгарії показує, що всього лише декілька масштабних страйків фермерів навіть в країні, що є членом ЄС, здатні "злякати" крупних гравців і істотно понизити інвестиційний рейтинг країни і особливо її АПК.

Світова фінансова криза, про яку зараз багато пишуть науковці, по суті являється кризою економічною. Це означає, що дана криза є кризою відтворення і розподілу благ, зокрема це стосується міжнародних товарних бірж, криза основних інститутів і фінансових каналів, неоконсервативної економічної політики, направленої на збільшення концентрації багатства у багатих за рахунок бідних.

Розповсюдження кризи зумовило стиснення сукупного попиту. У банківському секторі, сфері послуг спостерігається скорочення персоналу, в металургії скорочуються замовлення, виплавка сталі, на транспорті – об'єм вантажоперевезень, в секторах промислового і машинобудівного комплексу готуються до скорочення зайнятих і заморожують замовлення. Банки скорочують об'єм кредитування виробництва, скорочують видачу споживчих кредитів. Надалі послідувала ланцюгова реакція на катастрофічний спад у формі падіння об'ємів і числа укладених операцій на міжнародних товарних біржах, зниженні обороту і доходів товарних брокерів [11].

Вплив світової фінансової кризи змушує розробляти і проводити антикризові заходи з метою по можливості згладити падіння торгів і витрат на їх організацію.

У січні 2009 року майже всі світові компанії представили параметри своїх антикризових програм. Розглянувши дані програми, пропонуємо удосконалену антикризову програму, що включає наступні основні три категорії.

По-перше, організаційні, які направлені на поліпшення технології і техніки проведення торгів на біржі, що дозволяють понизити витрати на організацію торгів. До них відносяться:

- впровадження видаленого доступу до електронних торгів на біржі, що дозволить брати участь більшій кількості потенційних клієнтів; оптимізація витрат на телекомунікації;

- можливе розширення товарних позицій для більшої зацікавленості клієнтів.

По-друге, економічні, такі, що дозволяють оптимізувати витрати функціонування біржі в період кризи:

- зниження комісійних винагород біржовим посередникам на період кризи, яке стимулюватиме клієнтів біржі до активнішої діяльності на біржі;

- зниження порогу вступних внесків для клієнтів біржі, що дозволить зробити доступ до торгів легшим і доступнішим в період кризи;

- оптимізація витрат на зміст біржових складів під час кризи;

- зниження витрат на рекламу товарної біржі;

- поліпшення взаємодії із страховими компаніями і банками з метою пониження ризиків по торгових операціях.

По-третє, кадрові, тобто оптимізація чисельної структури учасників біржової торгівлі в період кризи:

- тимчасове скорочення основного і допоміжного персоналу на час кризи;

- поєднання посадових обов'язків працівниками біржі з метою скорочення витрат на персонал.

Комплексний підхід до оптимізації витрат і підвищення ефективності в організації роботи товарної біржі дозволить керівництву і клієнтам біржі понизити наслідки негативного впливу світової кризи і стимулювати біржові торги.

Свої корективи до перспектив розвитку українського організованого товарного ринку сільськогосподарської продукції внесла світова фінансова криза. Різка падіння світових цін і попиту на сільськогосподарську продукцію в Україні і за кордоном знизили торгову активність в даній сфері.

Криза примушує компанії задуматися про страхування своїх цінних ризиків. В результаті виробники і споживачі сільськогосподарської продукції мають перспективи виходу на біржу з метою хеджування. У зв'язку з цим держава повинна створити такі умови, при яких виробники кінцевої продукції і сировини виходили б на біржу.

Проблема розвитку товарних бірж в Україні дуже актуальна на сьогоднішній день. Для подальшого вдосконалення даного ринкового механізму потрібне розуміння і ретельний аналіз недоліків, що перешкоджають їх подальшому розвитку, у тому числі і в кризовий період. Серед них можна виділити наступні:

- біржовий товарний ринок в Україні досі знаходиться у стадії початкового розвитку: головна причина цього – недолік законодавчого регулювання (законодавча база слабка і вимагає доопрацювань);

- виробники біржових товарів не хочуть їх продавати через систему біржових торгів, оскільки їм це не вигідно, оскільки посилюється конкуренція;

- розвиток біржової торгівлі вимагає посилення ролі держави у формуванні і регулюванні організованих товарних ринків, створенні ринкових механізмів впливу на процеси ціноутворення.

- для розвитку організованого товарного ринку необхідна певна культура суспільства, звичка набувати товарів на організованому ринку;

- необхідна відповідна інфраструктура для певних вітчизняних товарних бірж.

На початковому етапі розвитку української біржової торгівлі потрібні додаткові економічні стимули, при яких продаж і купівля товару саме через біржу буде, безумовно, вигідною.

Для українських товарних бірж потрібно розробити таку схему організації біржової торгівлі, яка була б орієнтована на забезпечення вільної торгівлі товаровиробника і/або покупця, а не посередника-перепродавця.

Як один з можливих варіантів, у тому числі і в період економічної кризи, активно обговорюються питання стимулювання розвитку економіки шляхом адміністрування податкових платежів, включаючи зниження ПДВ до 13%. У світовій практиці зустрічаються випадки зниження ПДВ на продані через біржу товари. Наприклад, уряд Китаю недавно відмінив ПДВ (17%) на біржові операції із золотом і погодився на відшкодування ПДВ після виконання трейдерами всіх зобов'язань по операції[13]. Цей спосіб винагороди продавців і покупців біржових товарів можна сьогодні застосувати в Україні, понизивши розмір ПДВ до 13% в ціні товару, що продається на біржі.

Застосування пільгової ставки ПДВ повинне супроводжуватися істотними змінами в організації біржової торгівлі, що забезпечують виконання наступних основних вимог:

- по-перше, пільги розповсюджуються тільки на операції з реальною і обов'язковим постачанням товару, при цьому повторний продаж товару на біржі не забороняється, але на позабіржові операції пільги по ПДВ не розповсюджуються;

- по-друге, біржовий комісар здійснює контроль за дотриманням принципів біржової торгівлі і щодня (або за біржовий період) після закінчення торгової сесії завіряє підсумки торгів;

- по-третє, розрахунок ПДВ проводиться розрахунковим центром по кожній конкретній операції, сума податку утримується відразу і перераховується до бюджету. Продавець отримує платіжний документ за проданий товар з відміткою про суму утриманого пільгового податку. Покупець біржового товару отримує документ про придбання товару на біржі з вказівкою ринкової ціни;

- по-четверте, всі операції діляться на адресних і безадресних, причому пільги даються однакові. Адресні операції надають інформацію про прямі договори в сталих господарських зв'язках, частка яких повинна поступово зростати у міру посилення ролі планування в економіці держави; безадресні операції враховуються при визначенні середньоринкової ціни біржового товару за який-небудь часовий період;

- по-п'яте, повинен забезпечуватися вільний доступ до інформації про результати біржових торгів і всі біржові операції, наприклад, на сайті біржі (обов'язкове розкриття): при експорті товару ця інформація дозволить поліпшити контроль митних органів і полегшить повернення ПДВ з бюджету; по адресній операції розкривається інформація про продавця і покупця з вказівкою договірної ціни, об'єму і термінів постачання товару; по безадресній операції інформація розкривається роздільно по продавцеві (продав товар на біржі) і покупцеві (купив товар на біржі) з вказівкою ринкової ціни, дати продажу і періоду постачання, протягом якого покупець повинен отримати товар (встановлюється правилами біржі для конкретних видів товарів); при додатковій необхідності розкривається інформація про постачальника і терміни постачання товару; біржовий товар повинен бути сертифікований, бажано, щоб партія товару по кожній операції мала індивідуальний номер (код), що вказується в платіжних документах. Об'єм інформації по кожній операції достатньо великий, що частково компенсується обмеженим числом операцій, що реєструються щодня або за біржовий період.

Для поліпшення законодавчого регулювання діяльності товарних бірж можна прийняти новий закон, в якому детально, чітко і продумано врегулювати питання, пов'язані з їх функціонуванням, а також прийняти Торговий Кодекс України і окремий спеціальний розділ присвятити питанням діяльності бірж, які є найбільш важливими для розуміння самої природи товарних бірж і для розуміння основ їх діяльності. Детальне ж регулювання питань повинне міститися в локальних актах самих товарних бірж.

Висновки. Організований товарний ринок повинен стати все більш необхідним атрибутом в системі ринкових відносин українських підприємств. Основними цілями товарної біржі являється формування ефективного організованого товарного ринку, що забезпечує концентрацію в одному місці попиту і пропозиції, створення зрозумілого і прозорого механізму формування справедливих цін на основні сільськогосподарські товари, а також узгодження інтересів представників комерційних кіл і держави. Правильно організована товарна біржа буде системою гарантій виконання укладених операцій, сприяє поліпшенню ліквідності товарного ринку, а значить, зростанню популярності організованої торгівлі через біржову інфраструктуру.

Список літератури

1. Пазуха М.Д. Кон'юнктура світових товарних ринків: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
2. Шкварчук Л. О. Ціноутворення. – К.: Кондор, 2006. – 460 с.
3. <ftp://217.117.74.18/con/doc/Yakimenko.doc>.
4. unian.net/ukr/.../news-332817.html.
5. ru.wikipedia.org.
6. www.agrobirga.ck.ua/about.
7. www.apk-inform.com.
8. www.arteksgroup.com.
9. www.finans-invest.ru/to_catags/action_desc/id_63/.
10. www.futuresindustry.org.
11. www.lme.co.uk/pricing.asp.
12. www.nsh.ru/nsh-journal/2009/nsh-309/.
13. www.vestnik.mgimo.ru.

В. Чубань

Развитие биржевого товарного рынка сельскохозяйственной продукции в условиях мирового финансово-экономического кризиса

Глобальный финансовый кризис проявляется в росте цен на недвижимость и продовольствие, в сокращении рабочих мест как в коммерческих, так и в государственных организациях, в отсутствии стабильности и потере веры в будущее. Причины происходящих перемен различны в каждой из стран мира. В статье рассмотрено современное состояние и тенденции развития биржевого рынка и влияния на него мирового финансово-экономического кризиса. Разработаны рекомендации относительно повышения эффективности функционирования товарных бирж в условиях мирового финансово-экономического кризиса.

V. Chuban

The development of the agricultural products' exchange market under the world financial and economic crisis

The global financial crisis revealed in the rising of real estate and food production prices, reduction of working places in private organizations as well as in public ones under conditions of instability and loss of faith in future. The reasons of the current changes differ in each country. The article touches upon the current state and tendencies of exchange market development and the influence of the world financial and economic crisis on it. The recommendations regarding the effectiveness increase of the commodity exchange functioning under the conditions of financial & economic crisis has been worked out.

Одержано 30.11.09